

ΚΒΑΝΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΡΟΦΟΡΜΗΣ

Εκφράζουμε τους τελεστές των συνιστωσών της στροφορμής, l_x, l_y, l_z σε σφαιρικές συντεταγμένες.

Βρίσκουμε $l_x = i\hbar (\sin\theta \frac{\partial}{\partial\theta} + \frac{\cos\theta}{\tan\theta} \frac{\partial}{\partial\phi})$, $l_y = i\hbar (-\cos\theta \frac{\partial}{\partial\theta} + \frac{\sin\theta}{\tan\theta} \frac{\partial}{\partial\phi})$, και $l_z = -i\hbar \frac{\partial}{\partial\phi}$.

Μεταίς από αρκετές πράξεις βρίσκουμε ότι $l^2 (= l_x^2 + l_y^2 + l_z^2)$ δίνεται από

$$l^2 = -\hbar^2 \left[\frac{1}{\sin\theta} \frac{\partial}{\partial\theta} \sin\theta \frac{\partial}{\partial\theta} + \frac{1}{\sin^2\theta} \frac{\partial^2}{\partial\phi^2} \right] \quad \textcircled{+}$$

Το πρόβλημα ιδιοτεριών του l_z έχει λύση σε προηγούμενο μάθημα $l_z \Phi(\phi) = m\hbar \Phi(\phi)$ ή $\Phi(\phi) = e^{im\phi}$ (μικτεράτος). Τότε η $\textcircled{+}$ παίρνει την μορφή $-\hbar^2 \left[\frac{1}{\sin\theta} \frac{d}{d\theta} \sin\theta \frac{d}{d\theta} \right] - \frac{m^2}{\sin^2\theta} (\equiv \Lambda \text{ ένας νέος τελεστής})$

Πρακτικά και του Λ έχουμε λύσει το πρόβλημα ιδιοτεριών καθώς είναι το μέρος της χαμιλιτονιανής στην διαδικασία κυριζορμής μετεβλητών του ατόμου του H (βλέπε σε μάθημα) που εταρτάται από θ.

Από την σχέση $\textcircled{A}$ (σε μάθημα) βρίσκουμε $\Lambda \Theta(\theta) = l(l+1) \Theta(\theta)$.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι κοινές ιδιοσυναρτήσεις των l^2 και l_z είναι

$$l^2 Y_{lm}(\theta, \phi) = \hbar^2 l(l+1) Y_{lm} \text{ και } l_z Y_{lm}(\theta, \phi) = \hbar m Y_{lm}, \quad m: \text{ακέραιο}, |m| \leq l$$

ΑΛΓΕΒΡΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΣΤΡΟΦΟΡΜΗΣ

Από την ΚΒΑΝΤΟ I έχουμε βρει ότι $[l_i, l_j] = i\epsilon_{ijk} l_k$, όπου ο ϵ_{ijk} είναι ο πλήρως αντισυμμετρικός τανυστής με μη μηδενικά στοιχεία τα $\epsilon_{123} = \epsilon_{231} = \epsilon_{312} = 1$ και $\epsilon_{132} = \epsilon_{321} = \epsilon_{213} = -1$. Δηλαδή πρακτικά έχουμε

$[l_x, l_y] = i l_z$, $[l_y, l_z] = i l_x$, και $[l_z, l_x] = i l_y$ (Στις παραπάνω σχέσεις έχουμε θεωρήσει ότι $\hbar = 1$, δια να είναι οι εκφράσεις κομψότερες και καθώς η επαναφορά στις συνήθεις μονάδες είναι πολύ απλή για και το $\hbar$ έχει μονάδες στροφορμής).

Η 'λογική' στην αλγεβρική θεωρία είναι ανάλοχη με αυτή που αληπεζε γαρ στην ΚΒΑΝΤΟ I στην αντιστοιχία θεωρία (αλγεβρική) για του αρμονικού ταλαντωτή. και εδώ ξεκινάμε από την παρατήρηση ότι $l^2 = l_x^2 + l_y^2 + l_z^2 = (l_x + i l_y)(l_x - i l_y) + l_z^2$ αν τα l_x, l_y, l_z ήταν πραγματικοί αριθμοί. Τώρα που είναι τελεστές, οι οποίοι δεν ήταν τίθεται, πρέπει να είμαστε λίγο πιο προσεκτικοί.

Έτσι ορίζουμε (όπως πρακτικά 'αναχωρούμε') η $\textcircled{+}$ τους τελεστές l_+ και l_- οι οποίοι δεν είναι ερμιτιανοί, $l_+ = l_x + i l_y$, $l_- = l_x - i l_y$.

Βρίσκουμε εύκολα ότι $[l_z, l_+] = [l_z, l_x + i l_y] = [l_z, l_x] + i [l_z, l_y] = i l_y + l_x = l_+ \textcircled{1}$ και ανάλοχα $[l_z, l_-] = -l_- \textcircled{2}$. Ενώ $l_+ l_- = (l_x + i l_y)(l_x - i l_y) = l_x^2 + l_y^2 - i(l_x l_y - l_y l_x) = l_x^2 + l_y^2 - i[l_x, l_y] = l_x^2 + l_y^2 - i(i l_z) = l_x^2 + l_y^2 + l_z^2 = l^2 - l_z(l_z - 1) \textcircled{3}$. Από τις $\textcircled{1}, \textcircled{2}$ και $\textcircled{3}$ βρίσκουμε τις ιδιοτιμές των l_+ και l_- .

Π.χ. (προσοχή! όπως και στον αρμονικό ταλαντωτή, θυμηθείτε τον φορμ. Δινασλ) Έτσι $l^2 Y_{lm} = l(l+1) Y_{lm}$ γράφεται $l^2 |l, m\rangle = l(l+1) |l, m\rangle$ και $l_z |l, m\rangle = m |l, m\rangle$ $\{Y_{lm} = |l, m\rangle\}$

Από $\textcircled{1}$ $l_+ |l, m\rangle = [l_z, l_+] |l, m\rangle = l_z l_+ |l, m\rangle - l_+ l_z |l, m\rangle \Rightarrow l_z [l_+ |l, m\rangle] = (m+1) [l_+ |l, m\rangle]$. Άρα

$$l_+ |l, m\rangle = C_{lm} |l, m+1\rangle \text{ Τελεστής αναβιβασμού (αυξάνει το } m \text{ κατά } 1)$$

$$\text{Ανάλοχα (από } \textcircled{2}) \quad l_- |l, m\rangle = C'_{lm} |l, m-1\rangle, \text{ τελεστής υποβιβασμού (μείωση } m \text{ κατά } 1)$$

Για να βρούμε τα C_{lm} και C'_{lm} χρησιμοποιούμε την $\textcircled{3}$, δηλαδή $\langle l, m | l_+ l_- | l, m \rangle = \langle l, m | l^2 - l_z(l_z - 1) | l, m \rangle = l(l+1) - m(m-1) \Rightarrow C'_{lm} = \sqrt{l(l+1) - m(m-1)}$ καθώς $\langle l, m | l_- = (l_- | l, m \rangle)^*$ και από $\textcircled{3}$ $\langle l, m | l^2 - l_z(l_z - 1) | l, m \rangle = l(l+1) - m(m-1) \Rightarrow C'_{lm} = \sqrt{l(l+1) - m(m-1)}$

Ανάλοχα για C_{lm} βρίσκουμε $C_{lm} = (l(l+1) - m(m+1))^{1/2}$. Ο φυσικός αριθμός αυτός είναι ποσότητα που μπορούμε (όπως είπαμε και στον αρμονικό ταλαντωτή) να βρούμε από τις Y_{lm} ξεκινώντας από την Y_{l0} ή την $Y_{l,l}$ διαδοχικά l_+ ή l_- . Η $|l, l\rangle$ και $|l, -l\rangle$ εκτείνονται από τις l_+ και l_- στο $l=0$. Με $l_{\pm} = e^{\pm i\phi} \left(\pm \frac{\partial}{\partial\theta} + \frac{\cot\theta}{2} \frac{\partial}{\partial\phi} \right)$. Για αλγεβρικές ταχνικές υπολογισμούς μέσω των Y_{lm} , βλέπε βιβλίο Τραχανιζ (σελ. 225)